

АШРАФ САМАРҚАНДИЙНИНГ НОМУ НАСАБИГА БИР НАЗАР

Айниддинов Иқрориддин Шарифович

Самарқанд давлат университети иккинчи босқич таянч докторанти

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада асли Самарқандлик бўлган буюк мутафаккир ва шоир Шарофуддин Ҳасан Ашраф Самарқандийнинг ному насаби ва бу борадаги тазкираларда келган турли хил маълумотлар ҳақида сўз боради. Шунингдек, мутафаккирнинг асл насаби ва тахаллусига аниқлик киритилади.

Калим сўзлар. *Ашраф, Ҳасан, саййидзода, Самарқанд, Шарофуддин, девон, тазкира, биография.*

ABSTRACT

This article talks about the genealogy of the great thinker and poet Sharofuddin Hasan Ashraf Samarkandi, who was originally from Samarkand, and about the various information about it in the tazkiras. Also, the original surname and nickname of the thinker will be clarified.

Key words. *Ashraf, Hasan, sayyidza, Samarkand, Sharafuddin, devan, tazkira, biography.*

КИРИШ

Ашраф Самарқандий Самарқанд адабий муҳитининг йирик вакиллари билан бўлиб, ўзининг илмий салоҳияти, истеъдои, ёзилган асарлари билан ўз даврида истеъдодли шоирлар сирасига номи тилга олинади. Бу киши ҳижрий VI асрда фаолияти юритгани ҳақида форс олими Аббосбек Жоний ва Умид Сурурий баъзи маълумотларни ўз тадқиқотларида бериб ўтган.¹

Бу зот ҳаёти ва фаолияти ҳақида бугунги кунга қадар тазкираларда ва тарихий манбаларда жуда кам маълумот учрайди. Аксар маълумотлар шоирнинг ному насаби ва фаолияти ҳақида келтирилган. Жумладан “Ҳафт иқлим”, “Риёзшушуаро”, “Сафинаи хушгў”, “Субҳи гулшан”, “Рўзи равшан”, “Тазкираи бутхона”, “Хулосатул ашъор”, “Хайрул баён”, “Натоижул афкор”, “Латоифул хаёл”, “Мажмаал фусаҳо”, “Оташкада”, “Райҳонатул адаб”, “Риёзул орифин”, “Арафотул ошиқин”, “Жунги Нақии Коший” ва “Тазкираи Нозим” каби манбаларда Ашрафий Самарқандий ному насаби ва шеърий девони борасида сўз юритилган бўлса-да лекин таржимаи ҳоли тўлиқ ёритилмаган. Ушбу манбаларда Ашрафий тахаллуси билан ижод қилган Ашрафи Кошоний,

¹ Ашраф Самарқандий. Девон/тахқиқ ва тасҳиҳи Аббосбек Жоний., Умид Сурурий. – Техрон: Сафир урдухол, 1391 ҳш.- С. 3.

Ашрафи Косоний ёки Ашрафи Гулистоний номлари зикр этилган. “Сафинаи хушгў” тазкирасида (“Ашраф Гулистоний”, деб номи зикр اشرف گلستانى² қилинади. Мазкур тазкираларнинг маълумотларига таяниб Аббосбек Жоний “Девони Ашрафий”нинг муқаддимасида бу зотни Самарқандлик эканлигини асосли фактлар билан исботлайди.³ Маълумотлар тарқоқ бўлганлиги сабабли мутафаккирнинг ному насабини қуйидаги мақолада аниқлик киритишни лозим деб топдик.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Шарофуддин Ҳасан Ашраф Самарқандийни исми “Ҳасан” тахаллуси “Ашраф” ва нисбаси эса “Самарқандий”дир. Ашраф Самарқандий Ҳасан исми билан халқ ичида танилган бўлиб, ўзини Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг авлодидан эканлигини ўз шеърларидан бирида шундай изоҳлайди:

من كه منم نور دل فاطمه
بل گهر از كمر مرتضا

رتبت جاهم به رسول عرب
نسبت خاصم به حسين و رضا⁴

Мазмуни: Мен гарчи ўзим бўлсам ҳам Фотима розияллоҳу анҳонинг қалбидаги нурданман. Балки, Муртазонинг (Али розияллоҳу анҳу) белидаги қимматбаҳо жавҳарман. Мени мақомим Расули арабга (Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга) бориб тақалади. Хос насабим эса Ҳусайн ва Имом Ризога туташади.

Шу байтнинг ўзига диққат қаратадиган бўлсак, Ашраф Самарқандийнинг ўз насаби учун хос муҳим биографик маълумотларни очиклайди. Бу эса мутафаккирнинг саййидзодалар авлодидан бўлганлигини исботлайди.

Малик Шаҳобуддин Муҳаммад Ғурий ҳақида ёзган бир қасидасида ўз лақабини “Шарофуддин” дейилган. Тақий Коши ҳам бу фикрни қўллаб қувватлайди. “Ҳафт иқлим” ва “Хайрул баён” тазкираларида унинг лақаби “Муинуддин” бўлганлиги ишора қилинган.⁵

Мутафаккирнинг насаби бўйичи келтирилган маълумотлар ичида фарқлар борлиги сабабли бошқа тазкиранавис олимларнинг асарларни кўриб чиқишга тўғри келади. Бу борада “Мажмаал фусаҳо”, “Риёзушшуаро”, “Риёзул

² Сафинаи хушгў/дафтари аввал. Алигар университети 34 рақамли қўлёзма нусхаси. – 188 в.

³ Ашраф Самарқандий. Девон/тахқиқ ва тасҳиҳи Аббосбек Жоний., Умед Сурурий. – Техрон: Сафир урдухол, 1391 хш.- С. 3-7.

⁴ Ашраф Самарқандий. Девон/тахқиқ ва тасҳиҳи Аббосбек Жоний., Умед Сурурий. – Техрон: Сафир урдухол, 1391 хш.- С. 3.

⁵ Хулосатул ашъор. – Техроннинг Илсомий шўро кутубхонасининг №16778 рақамли қўлёзма нусхаси. – 1 в.

орифин”, “Арафотул ошиқин” ва Ашраф Самарқандийнинг ўз девони бизга керакли маълумотларни ёритишга ёрдам беради. Ўз замонида мутафаккирни қуйидаги таҳаллус ва унвонлар билан манбаларда тилга олинган. Шамсул фусаҳо, Ашрафи Соний, Саййидул фозилин, Санадул комилин, Имомул хумом, Саййидул фузалло, Маликул калом, Саййидул калом ва Ашрафуш шеър.⁶

Бу ному унвонларни Ашраф Самарқандийга нисбат берилиши албатта ҳақиқатдан йироқ эмас. Чунки, юқоридаги шеърда ҳам ўзини саййидзодалардан эканлигини эътироф этганди. Ушбу унвонларни шоир ўз асарида эътироф этгани билан биргаликда тазкирчи олимлар ҳам эътироф этгани эътиборлидир. Саййид Ашрафий унинг жавобида айтган) номли китъасида ўзни “Саййид” ва нисбасини “Ашрафий” деб келтирилган байтларида айтади.

صدر جان پرور بها الدين كه هست
هر دم او خون بهای اشرفی
همتتش را بین كه میریزد چو ابر
در مکنون زیر پای اشرفی
فتح رای باب او درها کشاد
تا سنا گسترده رای اشرفی
اقتاب دانش است و سایه وار
در قفای او دعای اشرفی
یا رب آن مخدوم را معصوم دار
ز آفت دوزان برای اشرفی⁷

Мазмуни: Баҳоуддин малик жонпарвар пешводирки, ҳар бир нафаси Ашрафийнинг хунбаҳосига (қони қимматиға) тенгдир. Унинг қимматиға қарангки, бўлут каби ноёб гавҳарларни Ашрафийнинг қадами остиға сепади. Унинг бошқарувдаги услуби тафаккурлар эшигини очганлиги учун Ашрафий унинг ҳаққиға сано айтди. У илм қуёшидирки, соя каби Ашрафий унинг изидан дуо этади. Эй Роббим, ушбу ходимингни давру даврон офатларидан Ашрафий ҳаққи учун пок эт.

Бу байтлар сиёқиға назар солсак, шоирнинг таҳаллуси ва лақаби юқоридаги таҳаллуслардан кўра “Ашрафий” таҳаллуси кўп бора тилга олинган. Гарчи тазкира ва жунгларда “Саййид”, “Ашраф”, “Шарофуддин”, “Муинуддин” каби лақаблар билан тилга олинса-да лекин етакчи мавқеда бўлган лақаби “Ашрафий” эканлиги ўз тасдиғини топади.

⁶ Тақий Коший. Жунги Тақий коший. – Алигар университети кутубхонасининг №34 рақамли қўлзма нусхаси. – 188 в.

⁷ Ашраф Самарқандий. Девон/таҳқиқ ва тасҳихи Аббосбек Жоний., Умед Сурурий. – Техрон: Сафир урдухол, 1391 ҳш.- С. 3.

REFERENCES

1. Ашраф Самарқандий. Девон/тахқиқ ва тасҳиҳи Аббосбек Жоний., Умед Сурурий. – Техрон: Сафир урдуҳол, 1391 ҳш.- С. 3.
2. Тақий Коший. Жунги Тақий коший. – Алигар университети кутубхонасининг №34 рақамли қўлёзма нусхаси. – 188 в.
3. Хулосатул ашъор. – Техроннинг Илсомий шўро кутубхонасининг №16778 рақамли қўлёзма нусхаси. – 1 в.